

HOẠT ĐỘNG GIÁO DỤC VĂN HÓA ỨNG XỬ CHO HỌC SINH Ở TRƯỜNG TIỂU HỌC: MỘT NGHIÊN CỨU LÝ LUẬN

Nguyễn Thị Thanh Hương,
Nguyễn Thị Thúy Dung⁺

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh
⁺Tác giả liên hệ • Email: nguyenthithuydung@hcmussh.edu.vn

Article history

Received: 10/9/2024

Accepted: 01/10/2024

Published: 05/11/2024

Keywords

Education, behavioral culture, teaching activities, educational activities, elementary schools

ABSTRACT

Based on the results drawn from different research techniques such as analysis, synthesis, systematization, and generalization of theoretical issues on behavior culture education, the article concludes that education on behavioral culture for elementary school students plays an important role in shaping and developing their personality. Education on behavioral culture is implemented through teaching activities (integrated into various subjects) as well as extracurricular educational activities (class activities, thematic educational activities, and club activities). In both teaching and these educational activities, behavioral culture education for students needs to be implemented based on appropriate objectives, content, methods, forms, and evaluation of educational outcomes). The research findings presented in this article contribute to laying a theoretical foundation for educational activities on behavioral culture for elementary school students; serving as a reference for researchers interested in this issue; and provide guidance for teachers and other educational stakeholders to apply in the practice of educating elementary school students.

1. Mở đầu

Văn hóa ứng xử (VHUX) rất cần thiết trong đời sống xã hội, đó là những biểu hiện tốt đẹp của mối quan hệ giữa người với người trong gia đình, với cộng đồng, với xã hội, với tự nhiên, với bản thân. VHUX của con người góp phần xây dựng một xã hội an toàn, lành mạnh, văn minh. Chính vì tầm quan trọng như vậy của VHUX, giáo dục VHUX cho HS là một nhiệm vụ quan trọng của nhà trường, không thể thiếu trong giáo dục toàn diện nhân cách HS nói chung và giáo dục đạo đức, lối sống cho HS nói riêng.

Tiểu học là cấp học đầu tiên của giáo dục phổ thông đặt cơ sở ban đầu cho việc hình thành và phát triển toàn diện nhân cách con người. Chương trình giáo dục phổ thông 2018 (Bộ GD-ĐT, 2018a) quy định rõ mục tiêu của chương trình giáo dục cấp tiểu học: “Giúp HS hình thành và phát triển những yếu tố căn bản đặt nền móng cho sự phát triển hài hòa về thể chất và tinh thần, phẩm chất và năng lực; định hướng chính vào giáo dục về giá trị bản thân, gia đình, cộng đồng và những thói quen, nề nếp cần thiết trong học tập và sinh hoạt” (mục II). Để thực hiện mục tiêu này, giáo dục VHUX cho HS càng trở nên quan trọng trong trường tiểu học, hình thành cho HS những thói quen, hành vi ứng xử văn hoá với tự nhiên, xã hội và bản thân.

Bài báo này phân tích lý luận về hoạt động giáo dục VHUX cho HS trong dạy học các môn học và các hoạt động giáo dục ngoài môn học ở trường tiểu học. Kết quả nghiên cứu trình bày trong bài báo góp phần xây dựng cơ sở lý luận về hoạt động giáo dục VHUX cho HS ở trường tiểu học; có thể là tài liệu tham khảo cho những người quan tâm nghiên cứu vấn đề, CBQL, GV và các lực lượng giáo dục khác trong thực hiện giáo dục VHUX cho HS ở trường tiểu học.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Khái niệm hoạt động giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh ở trường tiểu học

Theo Phạm Việt Vượng (2014), “giáo dục” theo nghĩa hẹp là “quá trình tác động của nhà giáo dục lên đối tượng giáo dục để hình thành cho họ ý thức, thái độ và hành vi ứng xử với cộng đồng xã hội” (tr 25). VHUX học đường được hiểu là các chuẩn mực mang tính đạo đức, thẩm mỹ chi phối hành vi ứng xử của con người trong môi trường học đường được thể hiện qua thái độ, lời nói, cử chỉ, hành động, ... trong những tình huống, hoàn cảnh cụ thể (Nguyễn Dục Quang và Nguyễn Thị Ngọc Hà, 2018). Từ quan niệm này, có thể hiểu: giáo dục VHUX là quá trình tác động của nhà giáo dục lên đối tượng giáo dục nhằm hình thành ý thức, thái độ và hành vi ứng xử trong các mối quan hệ với tự nhiên, xã hội, bản thân sao cho phù hợp với chuẩn mực xã hội và thuần phong mỹ tục của dân tộc.

Chương trình giáo dục phổ thông cấp tiểu học ban hành năm 2006 (gọi tắt là Chương trình 2006) bao gồm 11 môn học, giáo dục tập thể (2 tiết/tuần) và giáo dục ngoài giờ lên lớp (4 tiết/tháng) (Bộ GD-ĐT, 2006). Đến Chương trình giáo dục phổ thông 2018 (gọi tắt là Chương trình 2018), cấp tiểu học có 10 môn học và hoạt động giáo dục bắt buộc (hoạt động trải nghiệm - 105 tiết/năm) (Bộ GD-ĐT, 2018a). Có thể thấy, dù có sự đổi mới về chương trình giáo dục, thì các hoạt động cơ bản mà trường tiểu học luôn phải thực hiện là *hoạt động dạy học các môn học và hoạt động giáo dục ngoài môn học* (bao gồm các loại hình giáo dục tập thể là sinh hoạt dưới cờ, sinh hoạt lớp; các hoạt động giáo dục theo chủ đề và hoạt động câu lạc bộ được tổ chức cho HS ở trường tiểu học).

Như vậy, *hoạt động giáo dục VHUX cho HS ở trường tiểu học là hoạt động giáo dục VHUX được thực hiện trong dạy học các môn học và trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học, nhằm hình thành ý thức, thái độ và hành vi ứng xử cho HS trong các mối quan hệ với tự nhiên, xã hội, bản thân, phù hợp với chuẩn mực xã hội và thuần phong mỹ tục của dân tộc.*

2.2. Phân tích hoạt động giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh ở trường tiểu học

2.2.1. Mục tiêu giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh

a) *Mục tiêu giáo dục VHUX trong dạy học các môn học*: Chương trình 2006 đã nhấn mạnh mục tiêu giáo dục “bảo đảm cho HS có những hiểu biết đơn giản, cần thiết về tự nhiên, xã hội và con người,... có thói quen rèn luyện thân thể, giữ gìn vệ sinh” (Bộ GD-ĐT, 2006). Đến Chương trình 2018, mục tiêu giáo dục khẳng định “định hướng chính vào giáo dục về giá trị bản thân, gia đình, cộng đồng và những thói quen, nề nếp cần thiết trong học tập và sinh hoạt”, đồng thời nêu rõ 5 phẩm chất và 3 năng lực chung cần hình thành cho HS (Bộ GD-ĐT, 2018a). Có thể thấy, mục tiêu của giáo dục tiểu học ở cả Chương trình 2006 và 2018 đều liên quan rõ rệt đến giáo dục VHUX. Ngoài ra, Đề án “Xây dựng VHUX trong trường học giai đoạn 2018-2025” của Thủ tướng Chính phủ (2018) cũng khẳng định mục tiêu chung của Đề án là “góp phần xây dựng con người Việt Nam: yêu nước, nhân ái, nghĩa tình, trung thực, đoàn kết, cần cù, sáng tạo” (Phần I, mục 1). Một trong những giải pháp được Đề án đưa ra để thực hiện mục tiêu này là giáo dục VHUX, cần “*giáo dục được giá trị cốt lõi trong VHUX: nhân ái, tôn trọng, trách nhiệm, hợp tác, trung thực, phù hợp với từng cấp học...*” (Phần II, mục 3a). Từ các phân tích này, có thể khẳng định, giáo dục VHUX cho HS trong dạy học các môn học ở trường tiểu học cần đạt được mục tiêu sau: (1) *Mục tiêu chung*: Hình thành ý thức, thái độ và hành vi ứng xử trong các mối quan hệ với tự nhiên, xã hội, bản thân phù hợp với chuẩn mực xã hội và thuần phong mỹ tục của dân tộc; (2) *Mục tiêu cụ thể*: Hình thành 5 phẩm chất và 3 năng lực với các biểu hiện cụ thể phù hợp lứa tuổi HS tiểu học, trong phạm vi ứng xử với tự nhiên, xã hội, bản thân, được rút ra từ mục tiêu của Chương trình 2018 như sau:

- *Hình thành các phẩm chất*: (1) *Yêu nước* (yêu quê hương, đất nước; tôn trọng các biểu trưng của đất nước; kính trọng, biết ơn người có công với đất nước; tham gia các hoạt động đền ơn đáp nghĩa); (2) *Nhân ái* (yêu quý người thân, bạn bè, thầy cô; tôn trọng người lớn tuổi, giúp đỡ người già, biết chia sẻ với người yếu thế, nhường nhịn em nhỏ; tôn trọng sự khác biệt; sẵn sàng tha thứ cho những hành vi có lỗi của người khác...); (3) *Chăm chỉ* (hoàn thành nhiệm vụ học tập; ham học hỏi, mở rộng hiểu biết; tham gia vào các công việc của gia đình, trường lớp, cộng đồng vừa sức của mình); (4) *Trung thực* (thật thà, ngay thẳng; mạnh dạn nói lên ý kiến của mình; giữ lời hứa, nhận lỗi, sửa lỗi và bảo vệ cái đúng, cái tốt; không tự tiện lấy đồ vật, tiền bạc của người khác; không đồng tình với các hành vi thiếu trung thực trong học tập, cuộc sống); (5) *Trách nhiệm* (có trách nhiệm với bản thân, với gia đình, với nhà trường và xã hội, với môi trường sống).

- *Hình thành các năng lực*: (1) *Tự chủ và tự học* (tự làm được những việc của mình ở nhà và ở trường theo phân công; có ý thức về quyền của bản thân, biết trình bày và thực hiện một số quyền lợi và nhu cầu chính đáng; thực hiện đúng kế hoạch học tập, lao động; có ý thức học hỏi, làm theo gương người tốt...); (2) *Giao tiếp và hợp tác* (biết cách kết bạn và giữ gìn tình bạn, nhận ra bất đồng, xích mích trong mối quan hệ bạn bè, biết nhường nhịn/thuyết phục bạn; có thói quen trao đổi; giúp đỡ, cùng nhau hoàn thành nhiệm vụ trong học tập; có kỹ năng làm việc nhóm căn bản); (3) *Giải quyết vấn đề và sáng tạo* (biết nêu thắc mắc về sự vật, hiện tượng xung quanh; không e ngại nêu ý kiến cá nhân trước các thông tin khác nhau về sự vật, hiện tượng; sẵn sàng thay đổi khi nhận ra sai sót).

b) *Mục tiêu giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học*: Tương tự hệ thống các môn học trong chương trình giáo dục, các hoạt động giáo dục ngoài môn học cũng cần hướng đến *mục tiêu chung* và *mục tiêu cụ thể về các phẩm chất và năng lực* nêu trên. Ngoài ra, do tính chất của các hoạt động giáo dục là tạo cơ hội cho HS được trải nghiệm, vận dụng kiến thức, thái độ và hành vi ứng xử vào thực tiễn cuộc sống, nên giáo dục VHUX trong hoạt động giáo dục còn cần đạt mục tiêu hình thành *các năng lực đặc thù* cho HS, bao gồm: (1) *Năng lực thích ứng với cuộc sống* (biết ứng xử phù hợp với môi trường, hoàn cảnh; hình thành một số thói quen, nề nếp sinh hoạt và kỹ năng tự phục vụ; biết làm chủ cảm xúc, thái độ, hành vi của mình; biết kiềm chế nhu cầu không phù hợp...);

(2) *Năng lực thiết kế và tổ chức hoạt động* (biết thiết kế và thực hiện hiệu quả hoạt động cá nhân và hoạt động nhóm; tham gia tích cực hoạt động nhóm, chủ động trong hỗ trợ và chia sẻ với bạn bè; biết cách giải quyết mâu thuẫn trong quá trình hoạt động nhóm...).

2.2.2. Nội dung giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh

a) Nội dung giáo dục VHUX trong dạy học các môn học:

Theo Lý Minh Tiên và Nguyễn Thị Tú (2012), HS tiểu học ở lứa tuổi chuyển đổi giai đoạn phát triển tâm lý từ giai đoạn mẫu giáo lên giai đoạn nhi đồng; chuyển hoạt động chủ đạo từ chơi sang học, tư duy còn nặng về cảm tính. Vì vậy, giáo dục VHUX cho HS phải được bắt đầu từ những chuẩn mực hành vi ứng xử đơn giản nhưng cần thiết, phù hợp lứa tuổi, trong các mối quan hệ thường nhật, gần gũi, quen thuộc với HS (tr 37-40). Cùng quan điểm này, Nguyễn Thị Thúy Dung (2020) cho rằng, trường phổ thông có thể lựa chọn nhiều nội dung giáo dục VHUX, phù hợp với đặc điểm tâm - sinh lý lứa tuổi HS. Các nội dung giáo dục VHUX được lựa chọn để hình thành cho HS các kiến thức, kỹ năng và thái độ ứng xử chuẩn mực đối với bản thân; đối với môi trường tự nhiên, môi trường xã hội xung quanh, đối với người khác. Một số văn bản pháp lý cũng quy định các hành vi ứng xử mà HS cần thực hiện, như: *Luật Trẻ em* (Quốc hội, 2016) quy định các bổn phận của trẻ em với gia đình (Điều 37), với nhà trường (Điều 38), với cộng đồng, xã hội (Điều 39), với quê hương, đất nước (Điều 40), với bản thân (Điều 41); *Quy định về Quy tắc ứng xử trong cơ sở giáo dục* (Bộ GD-ĐT, 2019) cũng nêu rõ các quy định cụ thể về ứng xử đối với HS: ứng xử với CBQL, GV, nhân viên; với người học khác; với cha mẹ và người thân; với khách đến cơ sở giáo dục (Điều 8).

Kết quả nghiên cứu của các tác giả và quy định từ các văn bản pháp lý nêu trên là nguồn tham khảo quan trọng để xác định nội dung giáo dục VHUX cho HS tiểu học. Nghiên cứu này tổng hợp và khái quát về nội dung giáo dục VHUX cho HS tiểu học trong các mối quan hệ với tự nhiên, xã hội, bản thân, thông qua các môn học như sau:

- *Giáo dục VHUX trong các mối quan hệ với xã hội*: + *Với quê hương, đất nước*: (1) Giáo dục tinh thần yêu nước, tự hào về lịch sử và truyền thống văn hoá tốt đẹp của dân tộc; (2) Giáo dục ý thức bảo vệ những truyền thống tốt đẹp và giữ gìn bản sắc dân tộc; (3) Giáo dục lòng biết ơn người có công với quê hương, đất nước; + *Với cộng đồng*: (1) Giáo dục ý thức tuân thủ pháp luật, chấp hành quy định về an toàn giao thông; (2) Giáo dục sự tôn trọng, lễ phép với người lớn tuổi; (3) Giáo dục sự quan tâm, giúp đỡ người già, người khuyết tật, phụ nữ mang thai, trẻ nhỏ, những người yếu thế khác tùy khả năng của mình; + *Với trường tiểu học*: (1) Giáo dục sự tôn trọng, lễ phép, trung thực với CBQL, GV, nhân viên; (2) Giáo dục sự thân thiện, trung thực, hợp tác, giúp đỡ và tôn trọng sự khác biệt của bạn học; (3) Giáo dục sự tôn trọng, lễ phép với khách đến trường; (4) Giáo dục ý thức bảo vệ, giữ gìn, tiết kiệm tài sản chung của nhà trường; (5) Giáo dục ý thức chấp hành đầy đủ nội quy, quy định của nhà trường trong mọi hoạt động; + *Với gia đình*: (1) Giáo dục sự kính trọng, lễ phép, hiếu thảo với ông bà, cha mẹ; yêu thương, quan tâm cha mẹ và người thân; (2) Giáo dục ý thức phụ giúp cha mẹ và các thành viên trong gia đình những công việc phù hợp khả năng.

- *Giáo dục VHUX trong các mối quan hệ với tự nhiên*: giáo dục ý thức bảo vệ môi trường sống nói chung (môi trường sống cho thực vật, động vật và con người); ý thức bảo vệ, giữ gìn, làm đẹp cảnh quan tự nhiên của nhà trường.

- *Giáo dục VHUX trong mối quan hệ với bản thân*: Giữ gìn vệ sinh, rèn luyện thân thể; Trách nhiệm với bản thân, không hủy hoại thân thể, danh dự, nhân phẩm, tài sản của bản thân; Tự bảo vệ bản thân, không sử dụng các chất gây nghiện và chất kích thích khác, không sử dụng đồ chơi hoặc chơi trò chơi có hại cho bản thân.

b) Nội dung giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học:

Hoạt động trải nghiệm ở cấp tiểu học trong Chương trình 2018 bao gồm 3 nội dung chính là: *hoạt động hướng vào bản thân* (khám phá bản thân, rèn luyện bản thân); *hoạt động hướng đến xã hội* (chăm sóc gia đình, xây dựng nhà trường, xây dựng cộng đồng); *hoạt động hướng đến tự nhiên* (tìm hiểu và bảo tồn cảnh quan thiên nhiên, tìm hiểu và bảo vệ môi trường) (Bộ GD-ĐT, 2018b, Phần V, mục 2).

Với các hoạt động cụ thể như trên, nội dung giáo dục VHUX cho HS cũng sẽ tương tự như nội dung giáo dục VHUX trong hoạt động dạy học, với 3 nhóm nội dung giáo dục chính: (1) Giáo dục VHUX trong các mối quan hệ với xã hội (tương ứng với nội dung hoạt động hướng đến xã hội); (2) Giáo dục VHUX trong các mối quan hệ với tự nhiên (tương ứng với nội dung hoạt động hướng đến tự nhiên); (3) Giáo dục VHUX trong mối quan hệ với bản thân (tương ứng với nội dung hoạt động hướng vào bản thân).

2.2.3. Phương pháp giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh

a) Phương pháp giáo dục VHUX trong dạy học các môn học:

Theo Đặng Vũ Hoạt và Nguyễn Hữu Hợp (2011), phương pháp giáo dục tiểu học nói chung có thể phân loại thành 3 nhóm: Nhóm các phương pháp hình thành ý thức cá nhân, nhóm các phương pháp tổ chức hoạt động và hình thành kinh nghiệm hành vi xã hội, nhóm các phương pháp kích thích hoạt động và điều chỉnh hành vi.

Đề cập trực tiếp đến phương pháp giáo dục VHUX cho HS phổ thông trong các môn học, Đề án “Xây dựng VHUX trong trường học giai đoạn 2018-2025” của Thủ tướng Chính phủ (2018) nhấn mạnh vấn đề đổi mới phương pháp giáo dục VHUX phải gắn liền với đổi mới phương pháp dạy học các môn học theo hướng phát triển phẩm chất và năng lực HS (Phần II, mục 3b). Nguyễn Thị Ngọc Dung (2019) đề xuất 3 phương pháp giáo dục VHUX cho HS tiểu học là nêu gương, thảo luận và luyện tập (tr 20). Nguyễn Thị Thủy Dung (2020) khẳng định, ngoài phương pháp truyền thống như thuyết giảng nêu vấn đề, giáo dục VHUX cho HS có thể thực hiện đặc biệt hiệu quả với các phương pháp tích cực hóa HS, cho HS cơ hội được tham gia và trải nghiệm, như: phương pháp đàm thoại, thảo luận, đóng vai, nêu gương,...

Dựa vào các quan điểm nêu trên của các tác giả về phương pháp giáo dục tiểu học nói chung và phương pháp giáo dục VHUX cho HS tiểu học trong các môn học, người nghiên cứu cho rằng, giáo dục VHUX trong dạy học HS tiểu học sẽ được thực hiện bằng 3 nhóm phương pháp, tương ứng với mục tiêu chung của giáo dục VHUX cho HS tiểu học là hình thành ý thức, thái độ và hành vi ứng xử trong các mối quan hệ với tự nhiên, xã hội, bản thân: (1) Nhóm phương pháp hình thành ý thức, thái độ cá nhân, bao gồm 5 phương pháp phù hợp với thời lượng và đặc điểm tổ chức tiết học ở trường tiểu học, như: đàm thoại; kể chuyện; giảng giải; nêu gương; thảo luận; trong đó, thảo luận là phương pháp tích cực hóa HS, phù hợp với mục tiêu đổi mới giáo dục hiện nay; (2) Nhóm phương pháp hình thành hành vi ứng xử, bao gồm 3 phương pháp tạo điều kiện để HS được thực hành, vận dụng những điều mà HS được học về VHUX, như: nêu yêu cầu sự phạm; tập luyện; đóng vai; trong đó, phương pháp tập luyện giải quyết tình huống có vấn đề VHUX và phương pháp đóng vai là các phương pháp tích cực hóa HS, tạo điều kiện cho HS chủ động, sáng tạo; phù hợp với yêu cầu đổi mới giáo dục hiện nay; (3) Nhóm phương pháp kích thích và điều chỉnh hành vi, bao gồm 2 phương pháp: khuyến khích (lời khen, sự đồng tình, ủng hộ, biểu dương, khen thưởng); trách phạt (biểu thị sự không đồng tình, phê phán và lên án những hành vi ứng xử của HS trái với chuẩn mực đạo đức xã hội).

GV cần có sự phối hợp linh hoạt các phương pháp trên, dựa trên mục tiêu và nội dung cụ thể của giáo dục VHUX, năng lực của GV, đặc điểm của HS, điều kiện thực tế.

b) Phương pháp giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học

- *Về nhóm phương pháp hình thành ý thức, thái độ cá nhân:* Các phương pháp *đàm thoại, thảo luận*: phù hợp với hoạt động giáo dục tập thể có phạm vi nhỏ như sinh hoạt lớp, sinh hoạt câu lạc bộ. Các phương pháp *kể chuyện; giảng giải; nêu gương*: phù hợp với các hoạt động giáo dục cả quy mô nhỏ (sinh hoạt lớp, sinh hoạt câu lạc bộ), cả quy mô lớn toàn khối lớp, toàn trường (sinh hoạt dưới cờ, giáo dục theo chủ đề hàng tháng, hàng tuần).

- *Về nhóm phương pháp hình thành hành vi ứng xử:* Nhóm phương pháp này tạo điều kiện để HS được thực hành, vận dụng những điều mà HS được học về VHUX; vì thế, cả 3 phương pháp đều phù hợp trong các hoạt động giáo dục: + *Nêu yêu cầu sự phạm:* HS được đưa ra những yêu cầu cụ thể về thái độ và hành vi ứng xử trong các buổi sinh hoạt lớp, sinh hoạt dưới cờ, sinh hoạt câu lạc bộ, các hoạt động theo chủ đề ở lớp, ở trường; + *Tập luyện:* trong các hoạt động giáo dục ở phạm vi lớp học, phạm vi khối lớp, phạm vi toàn trường, HS được đưa ra các tình huống giáo dục VHUX để tìm cách giải quyết; HS được rèn luyện về việc tuân thủ giờ giấc tham gia các hoạt động giáo dục chung; + *Đóng vai:* trong các hoạt động giáo dục ở phạm vi lớp học, phạm vi khối lớp, phạm vi toàn trường; cũng có thể yêu cầu HS tự xây dựng các tiểu phẩm có chủ đề VHUX hoặc chuyển thể từ các tác phẩm văn học mà HS được học để đóng vai, trình diễn, đưa ra các thông điệp về VHUX; + *Rèn luyện:* Nếu như trong các tiết học chỉ sử dụng 3 phương pháp trên, thì giáo dục VHUX trong hoạt động giáo dục cần sử dụng thêm phương pháp rèn luyện. Thông qua việc tham gia trực tiếp vào nhiều hình thức hoạt động phong phú như văn nghệ, tham quan, từ thiện..., HS được hình thành kinh nghiệm thực tiễn về tổ chức và thực hiện hoạt động, về các mối quan hệ tập thể, các mối quan hệ xã hội.

- *Về nhóm phương pháp kích thích và điều chỉnh hành vi:* Trong quá trình tham gia các hoạt động giáo dục, HS có thể có những biểu hiện tích cực, đáng được khen ngợi; hoặc vi phạm nội quy, có những thái độ và hành vi ứng xử không chuẩn mực với thầy cô, bạn bè... Vì thế, 2 phương pháp *khuyến khích* và *trách phạt* cũng phù hợp để sử dụng trong giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục. Tuy nhiên, trách phạt cần được sử dụng một cách khéo léo và cẩn trọng; có thể sử dụng trong các hoạt động giáo dục ở phạm vi nhỏ như sinh hoạt lớp khi thật cần thiết, tránh sử dụng ở những phạm vi lớn như khối lớp, toàn trường. Những trường hợp vi phạm nội quy, kỉ luật không cố ý thì chỉ cần nhắc nhở nhẹ nhàng hay trao đổi riêng, trực tiếp với HS.

2.2.4. Hình thức giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh

a) Hình thức giáo dục VHUX trong dạy học các môn học: Hệ thống các môn học ở cấp tiểu học cho thấy nội dung một số môn học có ưu thế đối với giáo dục VHUX cho HS. Tuy nhiên, từ lâu, một số tác giả đã quan tâm đến

giáo dục không chỉ thông qua nội dung, mà còn thông qua tiến trình tổ chức hoạt động. Các mối quan hệ ứng xử giữa GV với HS, HS với HS như một “chương trình đào tạo ẩn” thâm nhập vào HS, ảnh hưởng đến định hướng cuộc sống và thái độ học tập (Meighan & Siraj-Blatchford, 1997; Skaggs & Bodenhorn, 2006; Schoen & Teddlie, 2008; Haralambos & Holborn, 2013). Theo quan điểm này, ngoài việc lồng ghép, tích hợp các nội dung giáo dục VHUX trong nội dung bài học, thì giáo dục VHUX còn có thể thực hiện thông qua tiến trình học tập trong tiết học, qua nhân cách, hành vi ứng xử của GV trong tiết dạy; qua hành vi ứng xử của bạn bè với nhau trong quá trình học tập.

Tổng hợp các quan điểm trên, người nghiên cứu cho rằng, có 2 hình thức giáo dục VHUX cho HS trong hoạt động dạy học các môn học ở trường tiểu học:

- *Giáo dục VHUX thông qua việc khai thác nội dung các môn học*: Các môn học có ưu thế là các môn học có nhiều nội dung liên quan đến giáo dục VHUX cho HS, như Đạo đức, Tiếng Việt, Tự nhiên và xã hội, Khoa học, Lịch sử và Địa lí. Hầu hết các bài học trong các môn này đều có thể khai thác nội dung để giáo dục VHUX cho HS (trong các mối quan hệ với xã hội, tự nhiên, bản thân như đã trình bày ở phần nội dung giáo dục VHUX). Tùy theo nội dung của từng bài học, GV có thể lựa chọn các nội dung giáo dục VHUX để tích hợp, lồng ghép một cách thích hợp sao cho vẫn đảm bảo mục tiêu, kiến thức, nội dung, chương trình của môn học, bài học chính khóa mà vẫn đưa được nội dung giáo dục VHUX cho HS vào một cách nhẹ nhàng, tự nhiên, không khiên cưỡng.

- *Giáo dục VHUX thông qua việc giáo dục HS về thái độ, hành vi ứng xử trong quá trình diễn ra tiết học*: Trong quá trình diễn ra tiết học của tất cả các môn học, cả các môn học có ưu thế kể trên và các môn khác như Toán, giáo dục thể chất, Nghệ thuật, Ngoại ngữ, Tin học và Công nghệ, GV có thể thực hiện giáo dục VHUX cho HS thông qua việc hướng dẫn, uốn nắn thái độ, lời nói và hành vi ứng xử của HS với GV, với bạn bè, thể hiện sự lễ phép, tôn trọng với thầy cô; sự tôn trọng, khiêm tốn, tinh thần hợp tác với bạn bè; chẳng hạn: cách xưng hô, xin phép, cảm ơn, xin lỗi, an ủi, khen ngợi,...; biết đưa tay xin phát biểu; chú ý lắng nghe người khác, không nói chen ngang; biết hợp tác, làm việc nhóm,... Mặt khác, GV thực hiện giáo dục VHUX thông qua chính hành vi ứng xử của bản thân GV trong quá trình giảng dạy.

b) *Hình thức giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học*: Giáo dục VHUX cho HS trong các hoạt động giáo dục cần được thực hiện thông qua các hình thức phong phú, đa dạng, phù hợp đặc điểm tâm - sinh lí lứa tuổi HS tiểu học, thu hút sự tham gia của HS vào hoạt động. Một số tác giả như Phan Thanh Long và cộng sự (2013), Phạm Viết Vượng (2014) dù không đề cập trực tiếp đến các hình thức giáo dục VHUX, nhưng các hình thức giáo dục đạo đức, pháp luật, văn hoá, thẩm mỹ,... mà các tác giả đưa ra có thể tham khảo để đề xuất các hình thức giáo dục VHUX. Ngoài ra, Đề án “Xây dựng VHUX trong trường học giai đoạn 2018-2025” (Thủ tướng Chính phủ, 2018) cũng đề cập đến sự “đa dạng hóa các hình thức giáo dục VHUX thông qua các hoạt động tập thể, các câu lạc bộ, cuộc thi, diễn đàn, tọa đàm,...” (Phần II, mục 3b).

Căn cứ quan điểm của các tác giả và Đề án nêu trên, người nghiên cứu cho rằng, một số hình thức giáo dục VHUX có thể sử dụng trong các hoạt động giáo dục ở trường tiểu học, phù hợp với lứa tuổi HS tiểu học, như sau: (1) *Tổ chức báo cáo chuyên đề về VHUX cho HS*; (2) *Tổ chức diễn đàn, giao lưu về VHUX*; (3) *Tổ chức các cuộc thi về VHUX*; (4) *Tổ chức sân khấu tương tác*; (5) *Tổ chức tham quan*; (6) *Tổ chức hoạt động tình nguyện*; (7) *Tổ chức lao động công ích*.

2.2.5. Đánh giá kết quả giáo dục văn hóa ứng xử cho học sinh

a) *Đánh giá kết quả giáo dục VHUX trong dạy học các môn học*: Theo *Quy định về đánh giá HS tiểu học* (Bộ GD-ĐT, 2020), việc đánh giá kết quả học tập của HS tiểu học được thực hiện thường xuyên và định kì (giữa học kì, cuối học kì, cuối năm học). Yêu cầu đối với đánh giá kết quả học tập của HS tiểu học trong các môn học được xác định rõ trong Điều 4 của quy định này: (1) Đánh giá HS thông qua đánh giá các biểu hiện cụ thể về phẩm chất, năng lực; (2) Đánh giá thường xuyên bằng nhận xét, đánh giá định kì bằng điểm số kết hợp với nhận xét; kết hợp đánh giá của GV, HS, cha mẹ HS, trong đó đánh giá của GV là quan trọng nhất; (3) Đánh giá sự tiến bộ và vì sự tiến bộ của HS; không so sánh HS này với HS khác, không tạo áp lực cho HS.

Giáo dục VHUX cho HS được lồng ghép trong dạy học các môn học, vì thế, kết quả của nó cũng là một nội dung cần được đánh giá cùng với các kết quả khác thuộc kiến thức, nội dung, chương trình của môn học. Như vậy, theo quy định nêu trên của Bộ GD-ĐT, đánh giá kết quả giáo dục VHUX cho HS trong các môn học cần được thực hiện như sau: (1) *Về mục tiêu đánh giá*: đánh giá sự tiến bộ và vì sự tiến bộ của HS trong thái độ, hành vi ứng xử, không so sánh HS với nhau; (2) *Về nội dung đánh giá*: đánh giá mức độ biểu hiện của các phẩm chất và năng lực ứng xử văn hoá của HS mà GV đề ra trong môn học; (3) *Về hình thức đánh giá*: đánh giá thường xuyên và đánh giá định kì (giữa học kì I, cuối học kì I, giữa học kì II và cuối năm học); (4) *Về cách thức đánh giá*: GV đánh giá; HS được tự

nhận xét và được tham gia nhận xét bạn, nhóm bạn về những biểu hiện của phẩm chất và năng lực trong ứng xử; GV trao đổi với cha mẹ HS về đánh giá thái độ, hành vi ứng xử của HS.

b) *Đánh giá kết quả giáo dục VHUX trong các hoạt động giáo dục ngoài môn học*: Đánh giá kết quả giáo dục VHUX trong hoạt động giáo dục được thực hiện thông qua việc nhận xét các biểu hiện VHUX của HS cuối mỗi hoạt động mà HS tham gia, trong sinh hoạt lớp hàng tuần, trong các buổi sinh hoạt dưới cờ hàng tuần. Đánh giá kết quả giáo dục VHUX trong hoạt động giáo dục cũng cần tuân thủ Quy định về đánh giá HS tiểu học (Bộ GD-ĐT, 2020) như trên, đồng thời tuân thủ quy định về đánh giá hoạt động giáo dục trong Chương trình hoạt động trải nghiệm ở cấp tiểu học (Bộ GD-ĐT, 2018b).

3. Kết luận

Bài báo đã tập trung phân tích các vấn đề lí luận về hoạt động giáo dục VHUX cho HS ở trường tiểu học. Hoạt động giáo dục VHUX cho HS ở trường tiểu học có vai trò quan trọng trong hình thành và phát triển nhân cách tốt đẹp cho HS, tạo môi trường thuận lợi để nâng cao thành tích học tập. Giáo dục VHUX cho HS được thực hiện trong hoạt động dạy học (lồng ghép trong các môn học) và trong các hoạt động giáo dục (sinh hoạt lớp, sinh hoạt dưới cờ, hoạt động giáo dục theo chủ đề, hoạt động câu lạc bộ). Giáo dục VHUX cho HS trong dạy học và trong các hoạt động giáo dục cần đảm bảo thực hiện đúng mục tiêu, nội dung, phương pháp, hình thức, đánh giá kết quả giáo dục. Kết quả nghiên cứu hi vọng sẽ là tài liệu tham khảo cho các nhà nghiên cứu quan tâm đến vấn đề; GV và các lực lượng giáo dục trong trường tiểu học vận dụng trong thực tiễn hoạt động giáo dục VHUX cho HS.

Tài liệu tham khảo

- Bộ GD-ĐT (2006). *Chương trình giáo dục phổ thông - Chương trình cấp tiểu học* (ban hành kèm theo Thông tư số 16/2006/TT-BGDĐT ngày 05/5/2006 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Bộ GD-ĐT (2018a). *Chương trình giáo dục phổ thông - Chương trình tổng thể* (ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26/12/2018 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Bộ GD-ĐT (2018b). *Chương trình giáo dục phổ thông - Hoạt động trải nghiệm và hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp* (ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26/12/2018 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Bộ GD-ĐT (2019). *Quy định quy tắc ứng xử trong cơ sở giáo dục mầm non, cơ sở giáo dục phổ thông và cơ sở giáo dục thường xuyên* (ban hành kèm theo Thông tư số 06/TT-BGDĐT ngày 12/4/2019 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Bộ GD-ĐT (2020). *Quy định đánh giá học sinh tiểu học* (ban hành kèm theo Thông tư số 27/2020/TT-BGDĐT ngày 04/9/2020 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Đặng Vũ Hoạt, Nguyễn Hữu Hợp (2011). *Giáo dục học tiểu học II (Sách dùng cho hệ cử nhân giáo dục tiểu học)*. NXB Đại học Sư phạm.
- Haralambos, M., & Holborn (2013). *Sociology: Themes and Perspectives*. HarperCollins UK.
- Lý Minh Tiên, Nguyễn Thị Tứ (2012). *Giáo trình Tâm lí học lứa tuổi và Tâm lí học sư phạm*. NXB Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh.
- Meighan, R., & Siraj-Blatchford, I. (1997). *A Sociology of Educating* (3 ed.). London, United Kingdom: Cassell.
- Nguyễn Dục Quang, Nguyễn Thị Ngọc Hà (2018). Nghiên cứu về ứng xử văn hoá học đường và giáo dục văn hoá ứng xử học đường. *Tạp chí Khoa học Giáo dục Việt Nam*, 02, 13-17.
- Nguyễn Thị Ngọc Dung (2019). Một số vấn đề lí luận về giáo dục văn hoá ứng xử cho học sinh ở trường tiểu học. *Tạp chí Giáo dục*, 462, 19-23.
- Nguyễn Thị Thúy Dung (2020). Hoạt động xây dựng văn hoá ứng xử ở trường phổ thông. *Tạp chí Khoa học giáo dục Việt Nam*, 27, 18-23.
- Phạm Việt Vương (2014). *Giáo dục học*. NXB Đại học Sư phạm.
- Phan Thanh Long (chủ biên), Trần Quang Cán, Nguyễn Văn Diện (2013). *Lí luận giáo dục* (In lần thứ tư). NXB Đại học Sư phạm.
- Quốc hội (2016). *Luật Trẻ em*. Luật số 102/2016/QH13, ban hành ngày 05/4/2016.
- Schoen, L. T., & Teddlie, C. (2008). A new model of school culture: A response to a call for conceptual clarity. *School Effectiveness and School Improvement*, 19(2), 129-153.
- Skaggs, G., & Bodenhorn, N. (2006). Relationships between implementing character education, student behavior, and student achievement. *Journal of Advanced Academics*, 18(1), 82-114.
- Thủ tướng Chính phủ (2018). *Quyết định số 1299/QĐ-TTg ngày 03/10/2018 phê duyệt đề án “Xây dựng văn hoá ứng xử trong trường học giai đoạn 2018-2025”*.